

JÍST BUDDHU

Malé a velké dějiny jednoho tibetského města

**Barbara
Demicková**

≡ KNIHA ZLIN

Jíst Buddhu

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

 KNIHA ZLIN

Barbara Demicková

Jíst Buddhu – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

in

Barbara Demicková

Jíst Buddhu

JÍST BUDDHU

Malé a velké dějiny jednoho tibetského města

**Barbara
Demicková**

≡ **KNIHA ZLÍN**

Copyright © 2020 by Barbara Demick
Translation © Martina Neradová, 2021

ISBN tištěné verze 978-80-7662-267-8

ISBN e-knihy 978-80-7662-269-2 (1. zveřejnění, 2022) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7662-270-8 (1. zveřejnění, 2022) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7662-268-5 (1. zveřejnění, 2022) (ePDF)

Na památku
Lozang Čhōdag Tocchiga
(1981–2015)

Poznámka autorky

Centrum Ngawy, 2014

Tibet byl po staletí znám jako království poustevníků. Jeho kouzlo se skrývalo za přirozenou bariérou Himálaje a teokratickou vládou uzavřenou okolnímu světu, v jejímž čele se střídali dalajlamové, považovaní za převtělení svého bezprostředního předchůdce. Literatura devatenáctého a dvacátého století věnovaná Tibetu se hemží příběhy cizinců, kteří se pokusili proklouznout za hranice Tibetu v přestrojení za mnicha nebo poustevníka.

Dnes nezavírají dveře Tibeťané, ale Komunistická strana Číny. Čína vládne Tibetu od roku 1950 a vůči zahraničním návštěvníkům

se chová jako mimořádně neochotný dveřník. Ve Lhase se nachází moderní letiště s bankomaty a pobočkou fastfoodového řetězce Burger King, které proměnilo někdejší svaté město v turistickou past určenou téměř výhradně čínským výletníkům. Cizinci musí před cestou do Tibetské autonomní oblasti, jak toto území nazývá Čínská lidová republika, získat zvláštní povolení ke vstupu. Zmíněné povolení je jen vzácně udělováno akademikům, diplomatům, novinářům či komukoli se sklonem pokládat nepříjemné otázky. Východní výspy Tibetské náhorní plošiny, sousedící s čínskými provinciemi S'-čchuan, Čching-chaj, Kan-su a Jün-nan, jsou teoreticky přístupné všem držitelům platného čínského víza, ale v praxi jsou cizinci často zastaveni na kontrolních stanovištích nebo nedostanou povolení ubytovat se v hotelu.

Já jsem do Pekingu přijela v roce 2007, rok před letní olympiádou, jako dopisovatelka *Los Angeles Times*. Čína se, coby uchazeč o pořádání olympijských her, zavázala k významnému pokroku v otázce dodržování lidských práv a zpřístupnění země novinářům. Ve skutečnosti však země zůstávala reportérům z valné části uzavřená. Jedním z nejméně dostupných míst byla Ngawa (někdy také psáno Ngaba).

Městys Ngawa je prakticky neznámý. Objeví-li se na mapách s anglickými popisky, říká se mu čínským jménem A-pa. S výslovností tibetského jména, které začíná nosovkou „ng“, mají někteří cizinci potíže, ale v závislosti na tibetském dialektu zní přibližně jako Naua nebo Naba.

Čínským komunistům je Ngawa trnem v oku již od třicátých let dvacátého století. Nemine deset dvanáct let, aby tu nevypukly protivládní demonstrace, které po sobě tradičně zanechají další spoušť a další mrtvé. Tibeťané následují učení čtrnáctého dalajlamy Tändzin Gjamccha, jemuž byla udělena Nobelova cena míru jakožto stoupenci nenásilí, a v tomto kontextu stojí za povšimnutí, že ke ztrátám na životech dochází v posledních letech převážně na tibetské straně. Během ngawských protestů v roce 2008 začaly čínské jednotky střílet do demonstrantů a zavinily smrt několika

desítek lidí. V roce 2009 se buddhistický mnich polil benzinem na hlavní ngawské třídě a požadoval návrat dalajlamy, který žije v indickém exilu. Po tomto činu se vzedmula vlna sebeupalování. Do této chvíle spáchalo sebevraždu upálením 156 Tibeťanů, přičemž téměř třetina pochází z Ngawy nebo jejího okolí; poslední případ byl zaznamenán v listopadu 2019. Tato úmrtí jsou pro Peking velice nepříjemná, protože jsou v rozporu s oficiálním tvrzením, že Tibeťané jsou pod čínskou kuratelou spokojeni.

Po prvních sebevraždách začaly čínské úřady bránit novinářům ve vstupu do Ngawy s dvojnásobným úsilím. U vjezdu do města se objevila nová kontrolní stanoviště s protitankovými překážkami, barikádami a milicionáři, kteří nahlíželi do aut, aby odhalili každého cizince, jenž by se pokusil proniknout dovnitř. Někteří neo-hrození novináři se s větším či menším úspěchem krčili na zadních sedadlech a snažili se nenápadně vysunout kameru z okýnka, jako by to byl periskop.

Novináři jsou věční rebelové. Když nám řeknou, že někam nemůžeme, nepochybně se tam pokusíme dostat. Ve své poslední knize jsem psala o Severní Koreji a musím přiznat, že mě tohle téma lákalo i proto, že jde o zemi, kam se západní turista jen tak nepodívá. Jakmile jsem se rozhodla, že se budu detailně věnovat jednomu tibetskému městečku, zaměřila jsem se na Ngawu. Chtěla jsem se dozvědět, co je na ní tak výjimečného a proč to čínská vláda tak úzkostlivě tají. Proč je tolik místních obyvatel ochotných zničit své tělo jednou z nejděsivějších metod, jakou si lze představit?

Mimoto ve mně Tibet vzbuzoval zvědavost typickou pro člověka ze Západu. Ačkoli nejsem buddhistka a nehledám útěchu v náboženských učeních Dálného východu (a po pravdě ani Západu), uvědomovala jsem si, že Tibet je místo prodchnuté duchovností, z níž vzešla bohatá kultura, filozofie a literatura vybočující z našeho stále homogennějšího světa. Protože jsem studovala čínské dějiny, znala jsem základní informace o čínské invazi a dalajlamově útěku. Ale o samotných Tibeťanech jsem měla jen matnou představu, nepočítám-li kliše ztělesňované svatými muži s propadlými

tvářemi dlíciemi v jeskyních nebo veselými nomády přebírajícími modlitební korálky. Jak se asi žije Tibeťanovi v jednadvacátém století na okraji moderní Číny?

Technologie do velké míry zbabila svět tajemství. Google Earth nám umožňuje přenést se několika kliknutími do nejdlehlějších koutů světa, ale nedokáže nám vysvětlit, co se tam dole na Zemi děje. Do Ngawy jsem musela osobně.

Zde je na místě zmínit něco málo ze zeměpisu: Do Tibetské autonomní oblasti vyhlášené čínskou vládou spadá z historických důvodů, o nichž bude v této knize ještě řeč, pouze polovina Tibetské náhorní plošiny. Většina Tibeťanů žije v enklávách uvnitř provincií S'-čchuan, Čching-chaj, Kan-su a Jün-nan, které leží mimo „oficiální Tibet“, ale proto ještě nejsou o nic míň tibetské. V posledních desetiletích se východní část náhorní plošiny dokonce stává samotným srdcem Tibetu, kde se rodí neúměrně vysoký počet slavných tibetských hudebníků, filmových režisérů, spisovatelů, aktivistů a lamů, včetně současného dalajlamy.

Městys Ngawa leží v provincii S'-čchuan, přibližně v místě, kde se Tibetská náhorní plošina střetává s Čínou, což z něj činí svého druhu frontovou linii. Kdo chce městečko navštívit, obvykle cestuje přes Čcheng-tu, hlavní město s'čchuanské provincie a jedno z nových čínských megaměst.

Je třeba opustit křiklavý nevkus nových nákupních středisek s butiky nabízejícími značky Gucci a Louis Vuitton i vysokopodlažní bytové domy, vyjet na dálniční okruh a potom zamířit na sever do hor. Vzdušnou čarou je to do Ngawy jen 350 kilometrů, ale jízda přes pohoří Čchiung-laj, deštnými pralesy mírného pásu, které jsou přirozeným domovem milovaných čínských pand, zaber celý den. Vůz stoupá úzkými serpentínami smáčenými pramínky, které stékají z kamenitých svahů. Jakmile vyjede na náhorní plošinu, stromy ustoupí a objeví se otevřená krajina. Přejít je to tak prudký, jako byste vstoupili do tajemné skříně a vystoupili v jiné dimenzi.

Zvlněný koberec zeleně, jehož zvedání a klesání určují tvary horského masivu, se rozbíhá do všech směrů. Ve výpravných knihách o Tibetu je nebe vždycky modré, ale při mých převážně jarních návštěvách visely vatové chomáče hustých mraků tak nízko, že zakrývaly vrcholky hor. Vesnice podél silnice sestávají ze shluků nízkých hliněných domů. Těch pár aut, které tudy projedou, nevyvádí chundelaté jaky a ovce z klidu. Na klíčových místech u silnice leží obětiny božstvům, která podle Tibeťanů obývají každý horský průsmyk a kopec. Na hřebenech hor se třepotají modlitební praporky, vyšisované sluncem do bledých pastelových odstínů.

Ngawa leží téměř 3 400 metrů nad mořem, přestože to nemusí být na první pohled patrné, protože je tu rovina. Centrum není ničím víc než úzkým pruhem městské zástavby zařízlým do travnatých plání. Ngawou vede hlavní silnice, na mapách označená číslem 302; z jednoho konce na druhý dojedete za patnáct minut. První semaforey se tu objevily v roce 2013. Potkat muže na koni není v této rurální oblasti nic výjimečného, ale obvyklejším dopravním prostředkem se stal motocykl nebo rikša. Většina starších obyvatel a někteří mladí nosí čhupu, tradiční tibetský kabátec přepásaný v pase, ale mnozí volí kompromis mezi tradicí a praktičností konfekčních kovbojských klobouků, péřových bund nebo objemných kabátů z ovčích kůží. Ženy často oblékají dlouhé sukně.

Po obou stranách Ngawy se jako zarážky na knihy zvedají dva buddhistické kláštery, jejichž pozlacené střechy se třpytí na slunci. Jsou natřené sytými odstíny rumělkové červeně a žlutkové žlutí, barvami vyhrazenými klášterním budovám, které kontrastují s fádne šedivou krajinou. Nedaleko prvního kontrolního stanoviště při příjezdu z východu stojí klášter Se. Na západním konci městečka se nachází větší klášter Kirti, který byl centrem sebeupalování.

Tyto kláštery mezi sebou dělí území poseté nízkopodlažními domky s kachlíkovými fasádami, které připomínají koupelny obrácené naruby. Přízemí zpravidla patří obchodům; když se otevrou kovové dveře, naskytne se nám pohled na nepěknou změť

zboží: náhradní díly na auta, kýble, mopy, plastové stoličky, levné tenisky, zemědělské nářadí.

Imperativ čínského rozvoje vtiskl Ngawě jistou uniformitu. Na vývěsních štítech se skví nápisy Čínská lidová banka, China Mobile, China Unicom. Ngawa je také správním centrem stejnojmenného okresu (městys má okolo 15 tisíc obyvatel, okres přibližně 73 tisíc), a tak tu nechybí obvyklá škála šedivých státních úřadů, nemocnice, rozsáhlý areál nižší střední školy, policie a úřad veřejné bezpečnosti. Všechny instituce se pyšní velkými rudými vlajkami, jež nelze přehlédnout. Nebýt většího počtu policejních aut a vojenských vozidel, bylo by to tu stejné jako v okresních městech západní Číny. Před jediným obchodním domem často parkuje obrněný transportér. Policejní kamery zaznamenávají státní poznávací značky aut, která překročí hranici Ngawy v jednom či druhém směru. Hlavní silnici neustále brázdí vojenské nákladáky zakryté zelenou plachtou, které patří k vojenské základně sídlící na druhé straně kláštera Kirti. Údajně je tu umístěno 50 tisíc příslušníků bezpečnostních složek, což je pětkrát více než v jiných okresech stejné velikosti.

Ngawa vděčí své odlehle poloze za to, že ji doposud nepřeválcovaly čínské obchodní řetězce a fastfoodové restaurace, přesto tu najdeme množství malých čínských podniků inzerujících hot pot a knedlíčky. Před pár lety, v reakci na stížnosti, že se Ngawa příliš počíná, nařídila místní správa ozdobit budovy na hlavní třídě tibetskými motivy. Nástěnné malby lotosových květů a mušlí, zlatých rybek a slunečníků jsou výrazem nuceného veselí. Celkový vzhled doplňují červeně natřené kovové rolety s buddhistickými symboly. Čínští obchodníci dostali nakázáno připojit na vývěsní štíty tibetské nápisy, ale od Tibeťanů vím, že jsou často plné chyb. Sama mohu soudit jen podle svérázných nápisů v angličtině, které se vyskytují na některých cedulích:

NGAWA BENEVOLENCE A GARÁŽ

BRILANTNÍ DEKORACE

Za sedm let, které jsem prožila v Číně, jsem zdokonalila svou schopnost pohybovat se po Tibetské náhorní plošině, aniž bych budila pozornost. Nechtěla jsem se navléknout do směšného přestrojení, jak to dělali průzkumníci v devatenáctém století, ale přece jen jsem si koupila měkký puntíkatý klobouk a jednu z těch roušek, jimiž se Asiaté chrání před znečištěným ovzduším. Nosila jsem dlouhé, zaprášené kabáty a šněrovací boty bez podpatku. A protože každou chvíli přšelo, ukrývala jsem se pod deštníkem.

Podařilo se mi uskutečnit tři delší cesty do srdce Ngawy. Kromě toho jsem dělala rozhovory s ngawskými rodáky v jiných částech náhorní plošiny, kde neplatí tak přísná omezení. V tibetských exilových komunitách v Indii a Nepálu žije mnoho lidí z Ngawy, kteří mi ochotně věnovali svůj čas a podělili se o své vzpomínky. V Káthmándú jsem dokonce narazila na Ngawský spolek. Po staletí, až do příchodu Komunistické strany Číny, v Ngawě vládli její vlastní králové a královny a jejich potomci jsou studnicí dějinných informací o celé oblasti a vládnoucí dynastií. Jeden laskavý čínský učenec mi poskytl překlady dokumentů čínské vlády, které se týkají Ngawy. Protože jsem předem počítala s kritikou z čínské strany, že jsem strádání Tibeťanů účelově zveličila, ověřila jsem si příběhy všech lidí, o nichž píšu, v rozhovorech s jejich příbuznými, přáteli a sousedy.

Všichni lidé jsou skuteční, všechny události a dialogy se odehrály tak, jak jsou popsány v knize, a zachována zůstala i chronologická posloupnost. Jména některých lidí jsem změnila, aby za svou upřímnost nebyli vystaveni postihům, ale každý mluví sám za sebe, nevytvářela jsem žádné fiktivní protagonisty inspirované skutečnými postavami.

ČÍNA

RUSKO

KAZACHSTÁN

MONGOLSKO

KYRGYZSTÁN

TÁDŽIKISTÁN

SIN-ŤIANG

PÁKISTÁN

• Dharamsala

Kailás

TIBETSKÁ
AUTONOMNÍ
OBLAST

Si-ning

Lan-čou

Klášter Labrang

Tiou-č'

Ngawa

Tiou-čaj-kou

Meuruma

Barkhám

Čcheng-tu

★ Nové Dillí

NEPÁL

Dham

Mount Everest

• Žikace

Lhasa

BHÚTÁN

INDIE

BANGLADEŠ

míle

500

kilometry

500

MYANMAR
(Barma)

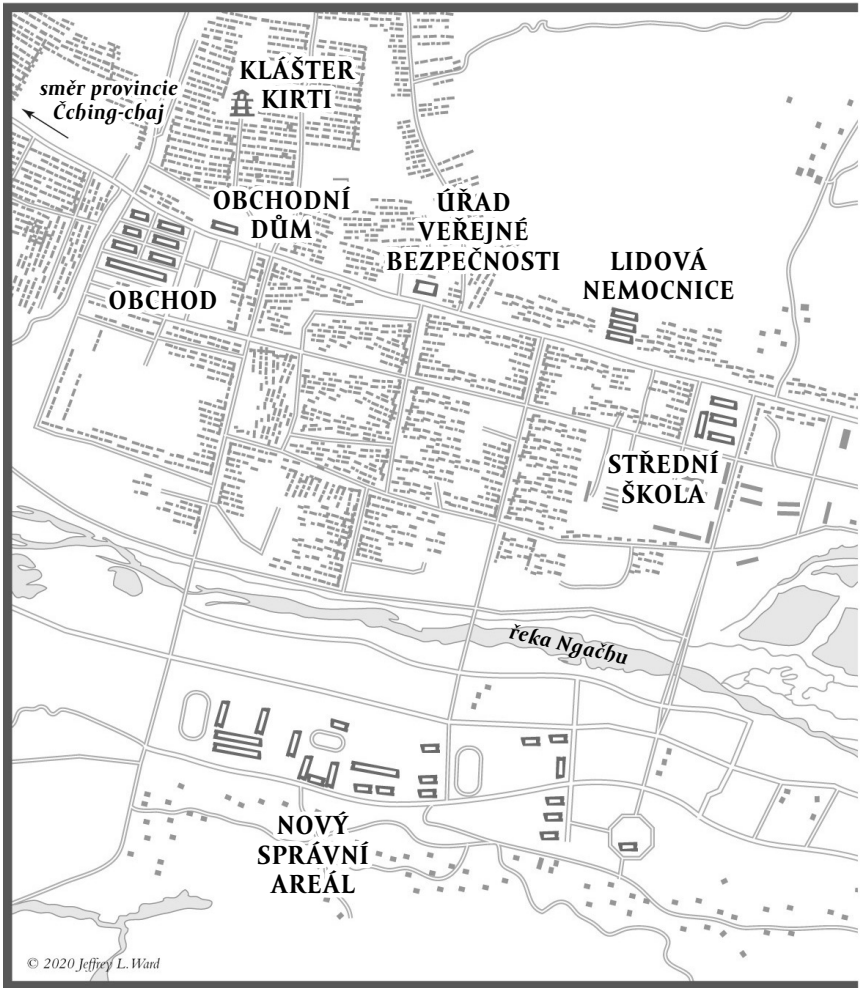
LAOS

Bengálský
záliv

THAJSKO

NGAWA

PALÁC

KLÁŠTER
SE

směr Meuruma →

část první

1958–1976

Poslední princezna

Královská rodina z Ngawy. Gönpu vidíme uprostřed v popředí fotografie, její otec, ngawský král, stojí za ní; 1957

1958

Gönpo ucítila kouř dřív, než spatřila, odkud stoupá. Přestože jí bylo teprve sedm a v aktuální politické situaci se nijak neorientovala, už několik týdnů měla pocit, že je něco v nepořádku, a nyní se její neblahá předtucha potvrdila. Právě se spolu s matkou, sestrou, tetou a konvojem služebnictva vracela z vesnice, kam odjeli po smrti strýce, aby se zúčastnili pohřebních obřadů. Když vyrazili z domova, bylo ještě léto, ale od té chvíle uběhlo čtyřicet devět

dni neboli tradiční doba truchlení, po jejímž uplynutí se podle buddhistické víry zesnulý znovu narodí. Mezitím začal podzim a večerní chlad dával tušit sníh, který se už brzy přikrade z horských vrcholů. Gönpo byla navlečená do tlustých šatů z ovčí kůže lemovaných kožešinou, ale zpod jejího koně foukalo, až se chvěla zimou. Na koni seděli všichni: Gönpo, stejně jako většina Tibeťanů, byla navzdory svému mládí zkušenou jezdkyň. Drželi se trasy silnice, kterou nedávno vyprojektovali čínští inženýři, byť ještě nebyla vyasfaltovaná, a mířili na západ, do zapadajícího slunce. Jiným směrem se vydali až u říčky, která tekla na sever, ke Gönpině domovu; jakmile se vynořili zpoza houští, Gönpo uviděla zdroj kouře. Z koňského hřbetu měla nerušený výhled na půl tuctu ohňů a stejný počet stanů. Když dojeli blíž, viděla, že to nejsou stany ze srsti černých jaků, jaké si stavěli Tibeťané, ale malé bílé stany Lidově osvobozené armády.

Psal se rok 1958, od chvíle, kdy Mao Ce-tung vyhlásil Čínskou lidovou republiku, uplynulo devět let, a vídat na venkově ležení Lidově osvobozené armády nebylo nic neobvyklého. Jenže tentokrát se vojáci utábořili na jejich pozemku, a to Gönpu překvapilo. Na posledním úseku dvoudenního putování bojovala se spánkem, ale teď ji probudila zvědavost a záchvěv strachu. Seskočila z koně mezi prvními, aniž počkala, až jí pomohou sluhové. Rozběhla se k bráně, udivená, proč nikdo nevyšel přivítat navrátilce. Ze všech sil zabušila na dřevěná vrata dvakrát vyšší než dospělý muž, s horním masivním překladem. Nikdo neotevřel, a tak zakřičela z plných plic.

„Hej, hej! Kde všichni jste?“

Potom k ní došla maminka a přidala se k jejímu volání.

Konečně se objevila Gönpina chůva a odemkla bránu. Ale místo vřelého přivítání se přes děvčátko natáhla, jako by tam ani nebylo, přiblížila se tváří k uchu Gönpiny matky a něco jí pošeptala. Gönpo neslyšela, co říká, ale z mamčině reakce poznala, že to jistě nebyla dobrá zpráva. V poslední době vídala maminku často plakat – mrtvý strýc byl jejím nejmilejším bratrem, a tak ji teď

napadlo, že se maminka zase rozplakala, protože se jí po něm stýská. Gönpa tomuhle vysvětlení chtěla věřit, přestože všechno, od kouře přes stany až po chůvu, nasvědčovalo tomu, že je to jinak. Instinkt jí napověděl, že svět už nikdy nebude takový, jak ho doposud znala.

Gönpa vychovávali jako princeznu. Její otec se jmenoval Palgön Rabtän Thinklä, * což lze volně přeložit jako „ctihodný, osvícený, neochvějný“, a byl čtrnáctým z panovníků království Meu. Hlavním městem říše byla Ngawa, dnes ležící v provincii S'čchuan. Když se v roce 1950 narodila Gönpa, bylo to tuctové městečko, kam přijížděli trhovci prodávat sůl a čaj a pasáci máslo, kůže a vlnu. Celá oblast byla slepencem malých lenních panství spravovaných nejrozličnějšími náčelníky a králi, princí, chány a vojenskými vůdci. Místním panovníkům, jako byl Gönpin otec, říkali Čičnané *tchu-s'*, což se často překládá jako velkostatkář, ale Tibeťané jej nazývali *gjalpo* neboli král. Jako o královském majestátu o něm hovoří rovněž anglicky psané kroniky z počátku dvacátého století. A rozhodně platilo, že právě tak chápala společenské postavení své rodiny Gönpa.

Jako malá chodila v tradiční čupě dlouhé až na zem a svázané v pase. Podobný oděv nosili téměř všichni Tibeťané; kvalita čupy vypovídala o jejich společenském statusu. Ta její byla lemovaná vydří kožešinou. Gönpa nosila na krku korále velké jako kuličky hroznového vína – z korálů, jantaru a vzácného tibetského pruhovaného achátu neboli *zi*, o němž se říká, že chrání před zlým okem. Ale jinak moc princeznovská ani holčičí nebyla; spíš roztomilá než hezká, s pršáčkem a mezírkami mezi zuby, které jí propůjčovaly rošťácké vzezření. Jako mnoho jiných dívek v Ngawě měla krátce zastřižené vlasy, což znamenalo, že ještě není zralá na vdavky. Její matka a ostatní dospělé ženy v panovnické rodině

* Mnozí Tibeťané nemají příjmení v západním smyslu slova, ale často mívají více křestních jmen.

nosily dlouhé copy svázané střapci a šňůrami korálů, které byly tak komplikované, že je služky zaplétaly až dva dny.

Rodina bydlela ve velkolepém panském sídle na východním konci Ngawy, těsně za městským centrem – technicky vzato to byl palác, ale svou robustností připomínal spíš pevnost. Dům, navrhžený v tradičním tibetském stylu, byl postavený z dusané hlíny a v období sucha, kdy náhorní plošina ztratila travnatou pokrývku, splývala jeho šedohnědá barva s okolní krajinou. Masivní zdi, u paty silné přes dva a půl metru, se směrem dovnitř postupně ztenčovaly, aby dokázaly zajistit stabilitu v případě zemětřesení, a tvar lichoběžníků měla i úzká okna s dřevěnými mřížemi. Zdi nebyly nijak zdobené, s výjimkou dvou dřevěných balkonů – jeden vyčníval na východ, druhý na západ. Balkony vypadaly elegantně, ale ve skutečnosti sloužily jako toalety. Lidské výkaly padaly dolů, kde je smísili s popelem a rozhodili na pole jako hnojivo.

Absenci moderních vymožeností vynahrazovala prostornost. Dům zabíral téměř sedm a půl tisíc metrů čtverečních a dělil se na víc než 850 místností, od kobek, stájí a komor v nejnižším patře až po pokoje, jejichž elegance a význam stoupaly s každým podlažím.

Byly tu ložnice pro děti a jejich matku, pokoje pro královskou družinu a královy zmocněnce. Horní místnosti byly obložené dřevem zakrývajícími hliněné stěny.

Nejvyšší patro bylo zasvěceno duchovní praxi, jak se slušelo. Pokoje oživovaly fresky a *thangky*, tibetská malovaná plátna, vše v úžasných odstínech zářivých barev. Buddhistické bytosti se stále převtělují, a proto se každá z nich objevuje v nesčetných podobách, někdy jako muž, jindy jako žena. Nechyběl tu minulý a budoucí Buddha, ani množství bódhisattvů, světců, kteří se zřekli nirvány, aby nebyli vyloučeni z řetězce znovuzrození a mohli pomáhat ostatním. Nejcenějším artefaktem byl dar od čtrnáctého dalajlamy: socha Avalókitěšvary, v tibetštině Čänräziga, bódhisattvy soucítění a svatého patrona Tibeťanů, která představovala středobod králova chrámu.

Král byl zaníceným bibliofilem s rozsáhlou sbírkou knih a svatých písem. Některé byly vytištěné zlatem a stříbrem. Do přijímacího sálu pod síní se svatými texty se vešly tisíce mnichů. O buddhistických svátcích to v paláci zvučelo kakofonií zpěvu, činelů, rohů a muší. A nepřeložitelnou mantrou odříkávanou Tibetany při vzývání jejich svatého patrona, bódhisattvy soucítění:

Óm, mani padme, húm.

Každodenní život v paláci odměřovaly buddhistické obřady. Král každé ráno před svatyní nejprve několikrát padl tváří k zemi. Ze stoje s rukama spojenýma nad hlavou v modlitbě se jedním pohybem natáhl na zem, z vertikální do horizontální pozice, a znovu vstal. Tímto rituálem si udržoval štíhlou postavu a čistou mysl.

Nedalo se poznat, co je ještě víra a co kultura nebo zvyk. Když byla Gönpo přistižena při lži, musela několikrát obejít nedaleký klášter a otáčet bezpočtem modlitebních mlýnků, na výšku postavených velkých válců z kovu, dřeva a kůže, do nichž byly vyryté modlitby. Každé otočení mlýnku se rovnalo hlasitému odříkání modlitby. Mlýnky byly těžké a pokání přimělo holčičku k zamyšlení nad jejím prohřeškem.

Děti – Gönpo a její o šest let starší sestra – žily s matkou v oddělených pokojích na jedné straně domu. Po probuzení je matka brala do otcových komnat, aby mu popřály dobré ráno. Totéž se opakovalo před spaním, kdy mu chodily dát dobrou noc. Rodina jedla většinou společně a otec přísně dohlížel, aby se dívky chovaly způsobně. Před jídlem se všichni pomodlili. Děti čekaly, až se najedí dospělí. Otec nikdy nenechal na talíři jediné zrnko rýže, aby dcerám vstípil, že bez tvrdé práce rolníků by všichni byli o hladu. Trval na tom, aby jeho zaměstnanci dostávali stejnou porci jako on, i když často jedli později, kdy už jídlo bylo studené. Král byl puntičkář, a i když jeho dcerám kolovala v žilách šlechtická krev, nechtěl, aby byly rozmazlené. Přestože měl palác plný služebnictva, postel si stlal sám.

Coby muž, který předběhl svou dobu, pevně věřil, že dívky by měly získat stejné vzdělání jako chlapci. Syna neměl a počítal s tím, že se příští hlavou jeho království může stát jedna z jeho dcer. Gönpa měla učitele, který přicházel každé ráno, aby ji tradiční metodou učil tibetskou abecedu: posypal tabulku popelem a dal jí brk na psaní, aby s ním obtáhla jednotlivá písmena. Tibetština je na psaní náročná; písmo, vršící na sebe jednu souhlásku za druhou, vzniklo úpravou písma používaného v severní Indii. Gönpa na jeho kudrlinky upírala skelný pohled celé hodiny.

Byla neklidné dítě a život mezi zdmi paláce jí byl proti mysli. Když se začala batolit, chůva jí k pasu uvázala zvonek, aby ji slyšela, kdykoli se pokusí vyjít ven. Teprve mnohem později si Gönpa uvědomila, jak bylo těch několik prvních let jejího života v odloučení pomíjivých. Neměla žádné stejně staré kamarádky, se kterými by si mohla hrát. Starší sestra, bledá a pilná, se jejich uličnických výprav účastnit nechtěla. Gönpa byla nejšťastnější, když přišli na návštěvu mniši, protože někteří byli ještě chlapci v jejím věku. Nejradši měla toho, který byl shodou okolností rozpoznán jako *tulku*, reinkarnovaný lama. Dospěli se k němu chovali s velkou úctou, ale Gönpa ho tahala za rukáv, aby si s ní šel kopat do přijímacího sálu. Často také proklouzla za zdi paláce, aby si hrála s dětmi ze sousedního domu. Tam se jako princezna nechovala. Podle vzpomínek jednoho z hochů prý u něj doma vždycky chtěla pomáhat s domácími pracemi. Bylo jí trapné, že má víc než ostatní děti, a tak jim rozdávala svoje oblečení. Jednou se přidala k dětem ze sousedství, které se vplížily do soukromých zahrad paláce, aby si natrhaly fazole. Samozřejmě si neuvědomila, že fazole, které krade, byly její vlastní.

Když byla starší, otec si začal dělat starosti, že nemá vystupování princezny. Chtěl, aby si přestala hrát s dětmi z okolí, které byly potomky jeho poddaných. A tak Gönpě nezbyvalo nic jiného, než se dívat z oken na dvůr obehnaný zdí a na kopce za ním, které se vlnily daleko na sever, kde přecházely v zasněžené pohoří. Kam oko dohlédlo, tam se rozkládala otcova říše.

Království Meu sahalo přinejmenším sto padesát kilometrů na severovýchod k Dzöge (čínsky Zoige). Územní vymezení říše je nejasné, protože v téhle společnosti se moc nepoměřovala půdou, ale lidmi. Loajalita byla důležitější než hranice a jen málokteré pouto bylo silnější než příbuzenské vztahy. Podle tibetských záznamů meuský král ovládal dvanáct klanů a devatenáct set domácností. V čínských dokumentech stojí, že králi přímo podléhalo padesát tisíc lidí. Podobně se počítalo také rodinné jmění – čím větší počet zvířat, tím bohatší rodina, a proto v kronikách nalezneme důkladnou evidenci: říši patřilo 450 koní a 800 kusů dobytka, včetně jaků, kteří byli občas křížení s kravami.

Palác obklopovaly pastviny, ale většina zvířat byla držena pětadvacet kilometrů na východ, v blízkosti vesnice Meuruma, založené právě kvůli královskému stádu. V Meurumě byl také královův letní palác. Další, menší palác se nacházel několik kilometrů na západ na pozemku kláštera Kirti, který založili královi předci. Ten byl vyhrazen pro poutě a buddhistické svátky.

Gönpa svého otce považovala za nezpochybnitelného vládce říše. To on rozhodoval, v kolik hodin se otevřou a zavřou trhy, co se smí prodávat a kterou zvěř je možné lovit. Jako zbožný buddhista zakázal lov ptáků, ryb, svišťů a dalších drobných zvířat; protože buddhismus hlásá, že všichni živočichové jsou převtělené duše, bylo lepší zabít velké zvíře, například jaka nebo ovci, jimž se nasytí mnoho hladových krků. Dohlížel také na striktní doržování zákazu prodeje opia.

Po snídani přijímal poddané, kteří se na něj obraceli se stížnostmi a spory. Jestliže se někdo svářil se sousedem o půdu nebo chtěl začít obchodovat, přišel prosit krále, aby vynesl verdikt. Proudilo sem tolik lidí, že museli tábořit na louce před palácem, než se dostali na řadu. Ale o audienci nežádali jen Tibeťané. V říši měly domov desítky etnických skupin – Mongolové, kteří se na náhorní plošinu přihnali ve třináctém století, Čchiangové, kteří fyzicky připomínali Tibeťany, ačkoli měli vlastní jazyk a kulturu, a Chuejové, muslimové, kteří byli etnickými Číňany, ale jejich

identitu prozrazoval u mužů řídký plnovous a bílá přiléhavá pokrývka hlavy, u žen šátek zakrývající vlasy.

Přibývalo také obyčejných chanských Číňanů. Chanové byli v Číně majoritním etnikem a většina těch, s nimiž se setkala Gönpo, byla tak či onak napojená na čínskou vládu. Ale přesto se zdálo, že i oni se jejímu otci podřizují, a tak k nim nechovala žádnou zášť. Nadšeně sledovala, jak čínští inženýři a dělníci staví novou silnici rovnoběžnou s řekou – tu, po níž se vraceli z pohřebních obřadů. Slavnostní otevření silnice z Ngawy do Čcheng-tu vedoucí blízko jejich paláce patřilo k prvním Gönpiným vzpomínkám. Oblečená v těch nejlepších tibetských šatech a ověšená korálky předávala spolu se sestrou kytice čínským pohlavárům, kteří se účastnili slavnostního přestřžení pásky. Bylo to tehdy poprvé, co dívky viděly motorová vozidla. Matka se potom smála, že se pokoušely krmit nákladní auta trávou, protože je považovaly za koně.

Toho večera roku 1958, kdy se královská rodina vracela domů z pohřbu, Gönpo ještě netušila, proč před jejím domovem táboří Číňané. Prodrala se dovnitř a vyběhla do druhého patra. Sluhové se tvářili stejně vážně jako chůva. Mlčky balili věci do krabic. Někteří měli v očích slzy. Gönpo už nemohla popírat, že je zle, moc zle. Po otci ani památky – někdo řekl, že odjel na schůzku, ale neznělo to zrovna přesvědčivě. Rozběhla se po domě a všude ho hledala; sháněla se po někom, kdo by jí vysvětlil, co se děje. Ale nikdo se jí nevěnoval. Služebnictvo přecházelo z jednoho pokoje do druhého, náručí plné šatstva a ložního prádla. Gönpu to všechno rozrušilo ještě víc. Malé děti umí nadělat spoustu rámusu a Gönpo dupala tak silně, až se dřevěné podlahy otřásaly, dokud ji nedohonila chůva a nepopadla ji za loket.

„Koukej se uklidnit,“ plísnila ji. „Copak nechápeš, že tohle není žádná legrace?“ Ne, to nechápala. Opravdu to nechápala. Ale protože všichni ostatní balili, řekla si, že se přidá. Šla do svého pokoje a začala vytahovat hračky.

„Nic z toho nebudeš potřebovat. Nech to tady,“ vyštěkla chůva, která se o ni starala odmalička, ale takhle zostra s ní nikdy nemluvila.

A tak se rozloučila se svým nejzácnějším pokladem – plastovým jablkem z Indie, které v sobě mělo poskládaná další menší jablíčka po vzoru ruských matrijošek. O několik desítek let později, když už byla ve středním věku, šedivěla a trpěla artritidou, pátrala v asijských hračkářstvích a snažila se najít právě takové jablko, jaké si tenkrát nesměla vzít s sebou.

Druhý den ráno, když začalo svítat, Gönpo uviděla, že dům je zabezpečený páskou. Vojíci vylepovali rukou psané plakáty s čínskými znaky. Nejspíš nesly nějaké naléhavé politické poselství, ale Gönpo jim nerozuměla, protože čínsky neuměla. Za kordonem vojáků stáli sousedé a po tvářích jim tekly slzy. Byly mezi nimi i děti, se kterými kradla fazole.

Gönpo si stále nepřipouštěla vážnost situace. Ze všeho nejvíc ji zaujalo motorové vozidlo, které je mělo odvézt pryč. Sice to byl jen ruský gazík, žádný luxus ani na poměry Číny padesátých let, ale Gönpo v osobním autě nikdy nejela, pouze autobusem. Na okamžik ji přemohlo takové nadšení, že zapomněla na probíhající tragédii, utíkala k vozu a začala nadsakovat radostným očekáváním.

Zpátky do reality ji vrátila až pořádná facka, kterou jí uštědřila matka – nikdy předtím ani potom ji rodiče neuhodili. Tehdy ale porušila důležitou zásadu tibetské etikety, protože domov se má opouštět zdvořile a pokorně. Raději se stáhla k sestře, dvěma bratrance a tetě. Společně pozvedli ruce jako při modlitbě a padli k zemi, aby vyjádřili vděčnost domovu, který byl celá léta jejich útočištěm. Potom nastoupili do gazíku se střechou naloženou kufry a odjeli.

druhá kapitola

Jíst Buddhu

Čínská Rudá armáda míří na Tibetskou náhorní plošinu, cestou musí překonat horu Tia-tin-šan; červen 1935

Nic na této planetě nevypadá jako Tibetská náhorní plošina, unikátní geologický útvar, který se zvedá pět tisíc metrů nad mořem ze srdce Asie, vyneseny vzhůru stejnými tektonickými silami, které vytvářely himálajské pohoří. Ne náhodou se jí přezdívá střecha světa. Číňané se rádi chlubí, že je Velká čínská zeď vidět z vesmíru, ale když se podíváte na satelitní snímky Číny, na první pohled vás zaujme Tibet. Je to obrovská vnitrozemská plošina, lemovaná ledovcovými vrcholy nejvyšších hor světa jako bílými tahy štětce. Krajina je protkaná prameny velkých asijských řek, včetně Jang-c'-ťiangy,

Mekongu a Žluté řeky – v tibetštině Dičhu, Dzačhu a Mačhu –, které zásobují vodou polovinu světové populace.

Náhorní plošina se táhne od Mount Everestu až k severnímu Pákistánu, přes střední Čínu až k okraji pouště Gobi. S rozlohou přes dva a půl milionu kilometrů čtverečních se velikostí vyrovná Indii nebo čtvrtině čínského území, ale náročný terén, vysoká nadmořská výška a nedostatek kyslíku způsobily, že se jedná o jednu z nejméně zalidněných oblastí na světě, kde na deset kilometrů čtverečních připadají sotva dva tucty lidí.

Původ Tibeťanů je pro genetiky záhadou. Ačkoli sdílejí společné předky s Číňany, Japonci, Mongoly a Sibiřany a v mnohém se podobají indiánům, jejich genetická výbava obsahuje unikátní mutaci, která jim usnadňuje život ve vysokohorských polohách. Sami si své zrození vysvětlují fantastickým mýtem, který v sobě spojuje darwinismus s buddhismem. Příběh se vypráví v různých variacích, ale jeho podstatou zůstává, že tibetský lid vzešel z lidoopa a obryně, kteří se spářili na útesu nad širým vnitrozemním mořem, jež kdysi pokrývalo Tibetskou náhorní plošinu. (Existence moře dokládají geologické nálezy.) Legenda dále praví, že lidoop byl zjevením Avalókitéšvary, bódhisattvy soucítění mírné povahy, kdežto obryně byla nelítostná válečnice.

Tyto vlastnosti pak dostali do vínku i jejich potomci, Tibeťané, jejichž osud bude utvářen protichůdnými silami soucítění a krutosti.

Pacifisté se z nich nestali ani po příchodu buddhismu, importovaného v sedmém století z Indie. A navzdory pozdější pověsti Tibetu coby království poustevníků se ani příliš nestranili okolního světa. V době, kdy se žádný válečník neobešel bez jezdeckého umění, se Tibeťané proháněli po střední Asii, plenili města a podrobovali si ostatní kmeny, které posléze včleňovali do tibetského národa. Za vlády velkého panovníka Songcän Gampa vybudovali říši, která se mohla měřit s impérií Mongolů, Turků nebo Arabů. V jednu chvíli byli dokonce mocnější než Číňané – a tohle kratičké období nikdy nezmizelo z jejich historického povědomí. V roce